

I.

Český stát do roku 1490

Lidé dlouho přenášeli realie své vlastní doby do minulosti. O znacích se domnívali, že musí existovat odjakživa. Zde spočívá původ ve středověku oblíbených imaginárních znaků, přisuzovaných starověkým i biblickým osobnostem. V českém prostředí na dlouhou dobu uchovával zvláštní heraldickou pověst Václav Hájek z Libočan (+1553), jehož kronika vytvářela historické povědomí až do konce 18. století. Podle Hájka prý praotec Čech užíval znak s černou orlicí ve stříbrném poli a následující panovníci jej převzali. Až porážka Boleslava I. císařským vojskem v roce 964 způsobila změnu, zavedení potupného znaku s kotlem přirozené barvy v červeném poli, který se v roce 1032 podařilo Břetislavovi I. nahradit plamennou orlicí. Ve skutečnosti v 10. ani v 11. století ještě žádné heraldické znaky neexistovaly.

O reálné symbolice českých panovníků v nejstarším období víme velmi málo. Jejím základem bylo pravděpodobně posvátné knížecí kopí, v raně středověkých státech nešlo o výjimečnou situaci. Do druhé poloviny 10. století je kladen počátek písně „Hospodine, pomiluj ny“, jejíž text původně vznikl ve staroslověnském jazyce. Zpívala se při slavnostních příležitostech, například při nastolování nového panovníka, a ještě ve 13. století také během bitev.

Z doby vlády Vladislava II. (panoval 1140-1172) nám soudobý kronikář Vincencius zachoval zprávu o tom, že české vojsko se v roce 1142 a opět v roce 1158, bez ohledu na to, že tehdy již byl Vladislav králem, vyznačovalo růžovými, původně asi červenými praporci. Podobná barva příslušela nejvyšším autoritám ve starověké římské říši, ještě dlouho po svém zániku v celé Evropě napodobované.

Právě s Vladislavovým kralováním spojovala hodnověrná středověká tradice počátky erbů v Čechách. První nesporný, dodnes zachovaný heraldický doklad nese jezdecká pečeť Přemysla Otakara I. z roku 1192. Jde o štít s orlicí, držení panovníkem. Můžeme předpokládat, že orlice byla černá a pole stříbrné. Tato orlice, nepochybně odvozená od císařského znaku, zůstala hlavním symbolem českých králů do roku 1253. Vyjadřovala, že její nositel nad sebou v rámci českého státu neuznává žádnou autoritu, nebo že je k dosažení takového postavení jako následník trůnu předurčen. Ostatní členové přemyslovské dynastie měli v erbu jednoocasého lva, pravděpodobně stříbrného v červeném poli; doložen je k roku 1213 na pečetí moravského markraběte Vladislava Jindřicha, nachází se také na některých mincích. O výjimku se pokusili Děpoltici, jedna z větví vládnoucího rodu Přemyslovců. Usilovali o větší vliv, což nakonec vedlo k pro ně tragickému konfliktu s králem Přemyslem

Otakarem I. Jejich ambice vyjadřovala pečeť spojující jednoocasého lva v polceném poli s orlicí.

Pro další vývoj heraldické symboliky českého panovníka i státu znamenala rozhodující přelom vláda Přemysla Otakara II. (+1278). Vyznačovala se úsilím o mocenskou expanzi, včetně úvah o získání císařského titulu, čemuž odpovídal také propracovaný systém dvorské ideologie a symbolů.

Již v roce 1247, kdy byl markrabětem moravským, přijal Přemysl Otakar II. znamení dvouocasého lva. Toto zdvojení heraldického symbolu mělo vyjádřit zvláštní postavení jediného králova syna v době, kdy nežil v porozumění se svým panujícím otcem a kdy byla kombinace lva s orlicí zdiskreditována poraženým odbojem Děpolticů. V roce 1251 se Přemysl Otakar II. stal rakouským vévodou a na nově zavedené pečetě, nesoucí již titul mladšího českého krále, dvouocasého lva ponechal. Tuto pečeť potom užíval až do své opožděné korunovace v roce 1261.

Když 23. září 1253 zdědil královský trůn, stal se tak vlastně automaticky znakem českého krále stříbrný dvouocasý lev se zlatou zbrojí a korunou v červeném poli. Lev, který patřil k oblíbeným znamením tehdejší heraldiky, získal zdvojením ocasu charakter nadpřirozeného zvířete. To zvyšovalo jeho prestiž. I když především v Anglii a Porýní se tehdy dvouocasí lvi v několika erbech objevili, jde v celoevropském kontextu o neobvyklou figuru; nejznámější obdobu českého znaku představoval erb limburského vévody s obrácenými barvami (červený lev ve stříbrném poli).

Přemysl Otakar II. potřeboval v rámci dvorské reprezentace také znaky jednotlivých ovládaných zemí, rakouských i českých. Za jeho vlády je poprvé nesporně doložen znak Moravy, v modrém poli stříbrno-červeně šachovaná orlice se zlatou zbrojí. Současně vznikala na Moravě šlechtická zemská obec, která potom znak se šachovanou orlicí přijala. Stejně kořeny patrně má i plamenná, tzv. svatováclavská černá orlice se zlatou zbrojí i pružinami na křídlech a s červenými plaménky ve stříbrném poli, která navazuje na původní znak panovníků. Ale šlechtická zemská obec v Čechách si přivlastnila v době bezkráloví po smrti Přemysla Otakara II. jako svůj znak královského dvouocasého lva. Plamenná orlice se tak stala nadbytečnou, zatímco zemský znak Čech nebyl odlišen od znaku krále a posléze celého státu.

Počínaje rokem 1270 užíval Přemysl Otakar II. pečetě, na jejichž reversu nese jezdec praporec s českým lvem. Červený prapor s bílým dvouocasým korunovaným lvem se od té doby vyskytuje až do 17. století. Heraldické zákonitosti odvodily od znaku českého krále také oficiální

barvy. Již legitimizovaný nemanželský syn Přemysla Otakara II., kníže Mikuláš Opavský (+1318), dostal erb složený z těchto barev a od 14. století se pečeti českých králů přivěšovaly na bílo-červených závěsech, pokud ovšem panovník současně neměl titul římského císaře nebo krále.

Nejpozději do 80. let 13. století je kladen vznik nebo rozšíření chorálu „Svatý Václave“, který nahradil starší „Hospodine, pomiluj ny“ při oficiálních a slavnostních příležitostech církevního i světského charakteru.

Za panování lucemburské dynastie se český lev poprvé objevuje ve společném štítu se znaky jiných zemí. V první polovině 20. let 14. století zavedl král Jan Lucemburský na své jezdecké pečeti čtvercový štít, kombinující českého lva v 1. a 4. poli se znakem lucemburského hrabství ve 2. a 3. poli (tedy stejně jako je dnes lev zobrazen s orlicemi ve velkém znaku ČR). Čtverčení se stalo heraldickou módou u dynastie i některých šlechtických rodů. Janův vnuk Zikmund, jenž vládl také v Uhrách, kombinoval ve čtvercovém štítu uherské pruhy s českým lvem, používal však i spojení obou symbolů ve štítu podle uherského vzoru polceném (vertikálně rozpůleném; tuto verzi upřednostňoval Matyáš Korvín). Stejná situace se zopakovala za Ladislava Pohrobka, kdy čtvercový či polcený štít vyjadřoval personální unii české a uherské

monarchie. Nejčastěji ale krále reprezentoval samotný dvouocasý lev. Pečeť České koruny (tento název státu se používal od 14. století, jednoznačně zahrnoval kromě vlastních Čech i tzv. přivtělené země) z doby bezkráloví během husitské revoluce a zemského správcovství Jiřího z Poděbrad také nesla obraz lva. Dvouocasý lev představoval centrální moc na území celého státu. Úplný znak se skládal kromě štítu také z přilby a na ní upevněného „klenotu“, v českém případě byla přilba opatřena dvojicí černých orlích křídel s množstvím zlatých lípových lístků.

Zatímco původně panovnické pečeti nejčastěji zobrazovaly postavu vladaře a přivěšovaly se ke všem jeho listinám, v roce 1453 vznikla samostatná česká kancelář, určená výhradně pro vydávání listin, které vycházely z moci českého krále. Reprezentovala vlastně úřad panovníka, na její činnost získali vliv přední šlechtici. Pečetila podle důležitosti dvěma typy, větším (tzv. majestátním) nebo menším (tzv. sekretním). Oba měly čistě heraldickou výplň pečetního pole. Panovníkův znak uprostřed větší pečeti doprovázely po stranách štítky se znaky přivtělených českých zemí, které na menší pečeti chyběly. Zpočátku obsahovaly moravský, slezský a lucemburský znak, od roku 1458 přibyl lužický volek, symbol celé nebo jen Dolní Lužice.

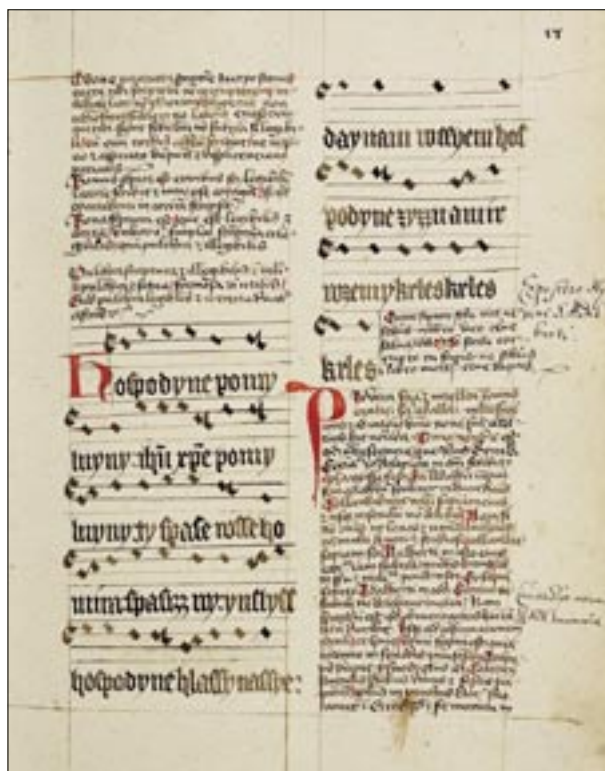
* * * * *

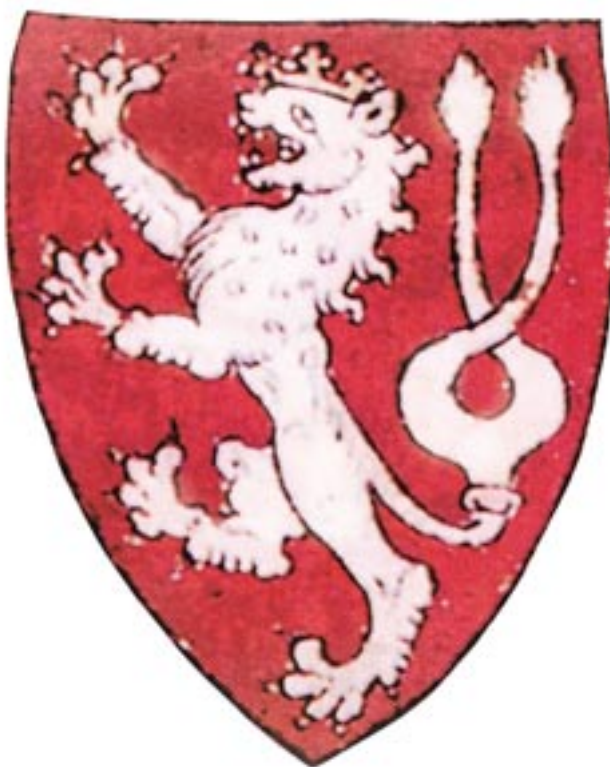
1) Orlice na pečeti Přemysla Otakara I.

2) Praporec na pečeti Soběslava II.

3) Traktát Jana z Holešova - Hospodine pomiluj ny

4) Štit s českým lvem

1)

Orlice na pečeti Přemysla Otakara I.

1192, avers pečeti, orig., vosk, opis latinsky,
průměr: 5,9 cm.
SÚA Praha, AZK, inv. č. 583

V době své první vlády, ještě před dosažením královského titulu, používal Přemysl Otakar I. na aversu pečeti obraz jezdce s orlicí na normanském štítu. Barvy tohoto nejstaršího znaku českých panovníků můžeme pouze odhadovat na základě analogií s plamennou orlicí, tedy stříbrný štít a černá orlice se zlatou tzv. zbrojí, tj. zobákem, jazykem a spáry.

2)

Praporec na pečeti Soběslava II.

1175, avers pečeti, orig., vosk, opis latinsky,
průměr: 8,9 cm.
SÚA Praha, AZK, inv. č. 575

Na aversu pečeti knížete Soběslava II. drží panovník v ruce jako symbol své moci cípatý praporec, tzv. gonfanon. Jeho list nenese žádné vyobrazení, mřížování zde naznačuje strukturu drahé látky. Ve 12. a 1. polovině 13. století byly praporence českých panovníků červené, jejich popis se zachoval z doby knížete a později krále Vladislava, který panoval v letech 1140-1172.

3)

Traktát Jana z Holešova: Hospodine pomiluj ny.

Faksimile, 21 x 29,5 cm.
NM-ČMH, hudebněhistorické oddělení, č. př. 3/84,
faksimile podle originálu uloženého v oddělení
rukopisů a starých tisků NK ČR, sign. III D 17

Nejstarší dochovaná česká duchovní píseň. První zápis nápěvu nacházíme teprve roku 1397 v traktátu připsovaném Janu z Holešova a první zápis textu jen o málo dříve v tzv. Miličovských modlitbách; jedním z Kosmových pokračovatelů je však píseň výslovně doložena již k roku 1249, jazykový i hudební rozbor pak dovoluje klást její vznik (resp. vznik její hypotetické původní staroslověnské verze) až do 2. poloviny 10. století.

Funkci „národní a státní hymny“ mohla mít snad už v polovině 11. století (Kosmova zmínka o jejím zpěvu při volbě knížete Svyatopluka roku 1055 však není zcela jasná). V roce 1260 se jako válečná píseň zpívala ve vojsku Přemysla Otakara II.; Karel IV. ji roku 1347 zařadil do korunovačního řádu českých králů, není však vyloučeno, že tím kodifikoval praxi ustálenou již dříve.

Píseň cituje např. A. Dvořák v oratoriu Svatá Ludmila, V. Novák v opeře Karlštejn, nověji M. Kabeláč v elektronické skladbě E fontibus bohemicis.

4)

Štít s českým lvem.1313, maketa Pasionálu abatyše Kunhuty.
NK ČR

Jedno z nejstarších barevných vyobrazení znaku s dvouocasým lvem se dochovalo v knize, kterou nechala pořídit Kunhuta, dcera krále Přemysla Otakara II. a abatyše svatojiřského kláštera na Pražském hradě. Stříbrný dvouocasý lev se zlatou korunou a zbrojí (drápy, jazyk, zuby) měl ve středověku jazyk často červený místo zlatého, někdy mu dokonce chyběl.

5)

Úplný znak českého krále.Přelom 15. a 16. stol., orig., papír, 22,2 x 30 cm.
SÚA Praha, RAM-A, sign. 5/IX/4

Kolem roku 1500 byl v Porýní pořízen erbovník, jenž v části věnované panovníkům zaznamenal také znak českého krále. Je zde proveden v úplné podobě, zahrnující štít, přilbu s přikryvadly a klenot. Termín klenot se používá pro znamení upevněné na přilbě, v českém případě šlo o dvojici orlích křídel se zlatými lipovými lístky, která se interpretují jako připomínka původního znaku s černou orlicí.

5) Úplný znak českého krále

6)

Praporec s českým lvem na pečeti Přemysla Otakara II.
1277, 1. května, Brno, revers pečeti, orig., vosk, opis
latinsky, průměr: 11,7 cm.
SÚA Praha, ŘBB, inv. č. 43
Majetek Arciopatství benediktinů v Břevnově.

V 60. letech 13. století vystřídal český král dosavadní gonfanon novějším typem praporce s heraldickým obrazem. Na červené látce, která nahrazovala pole štítu, byl kompozičně přizpůsobený dvouocasý lev, který se má vždy obracet směrem k žerdi. Tuto pečeť používal Přemysl Otakar II. na konci své vlády.

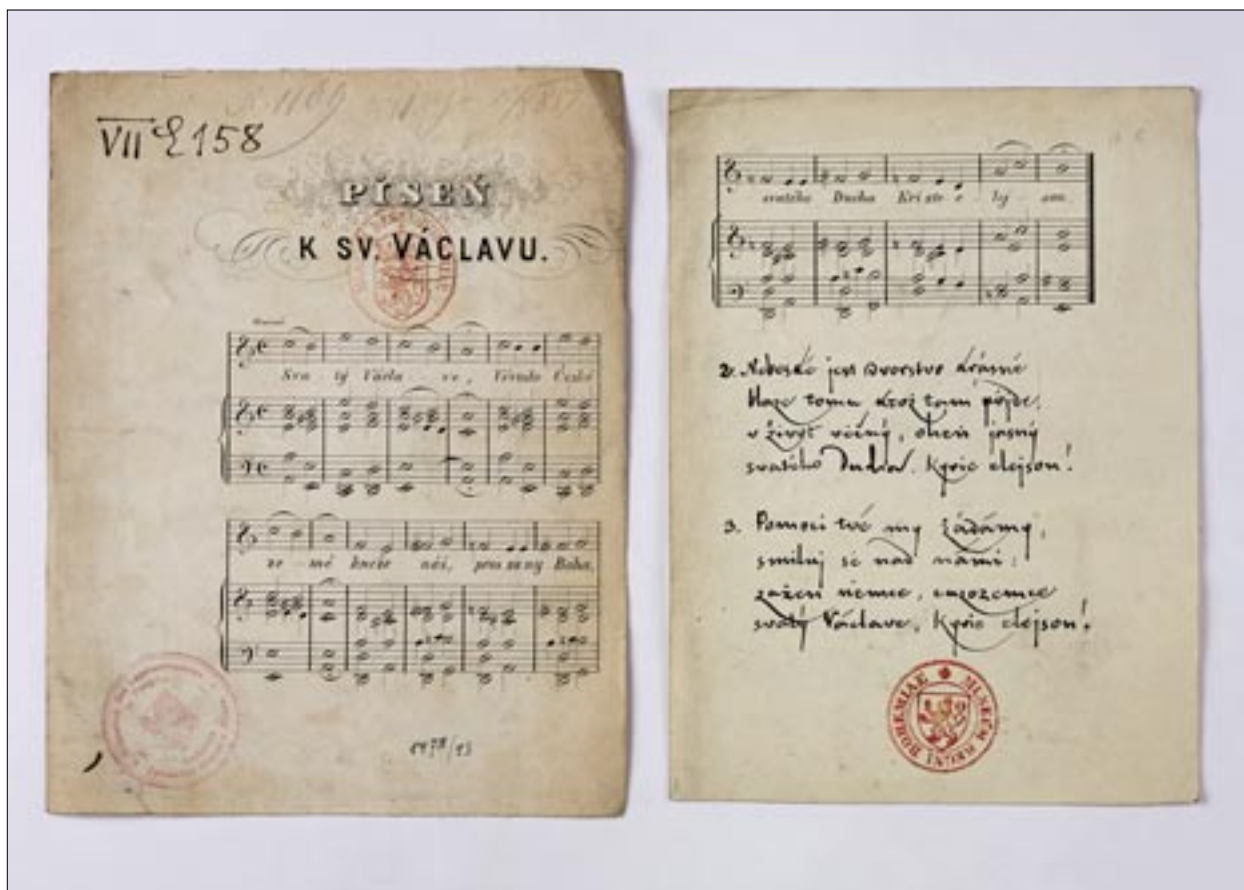
7)

Píseň k sv. Václavu.
Tisk, s. l., s. a. [ca. 1850?].
NM-ČMH, hudebněhistorické oddělení, sign.
XVII F 330, XVII E 158. Na sign. XVII F 330
přípis rukou Václava Hanky – 2. a 3. strofa

Píseň Svatý Václave měla zřejmě od počátku „státo-
tvornou“ funkci; v 1. strofě se projevuje představa
sv. Václava jako věčného panovníka Čech, jehož jmé-
nem a v jehož zastoupení vládnou panovníci dočasní.
I v 19. a 20. století hraje píseň roli jakési „paralelní hym-
ny“, k níž se národ obrací zejména v dobách ohrožení
(J. Suk: Meditace na svatováclavský chorál, 1914;
V. Novák: Svatováclavský triptych, 1941/42, viz
i Halasovu báseň Praze).

6) Praporec s českým lvem na pečeti Přemysla Otakara II.

7) Píseň k sv. Václavu

Právě v situaci ohrožení národa (za braniborské vlády v letech 1278-1283 nebo při obležení Prahy vojsky první křížové výpravy v létě 1420) se někdy hledal původ 3. strofy; varianta „zažeh Němce, cuzozemce“ se však objevuje jen v Hankově přepisů (neobsahuje ji ani Hankovo vydání svatováclavské písně v 5. svazku jeho Starobylých skládání).

8)

Kresba pečeti České koruny z roku 1432.

2. pol. 18. stol., Vídeň, orig., opis latinsky, 9,7 x 9,4 cm, pergamen a papír, kresba perem.
SÚA Praha, Dobner, sign. XVc, č. 50

Nejstarší státní pečeť v dnešním slova smyslu pořídili představitelé vítězné husitské revoluce na začátku 30. let 15. století. Používala se v době uprázdnění královského trůnu do roku 1436 a po ustanovení Jiřího z Poděbrad za zemského správce v letech 1452-1458; její průměr byl 8,5 cm.

9)

Bílo-červený závěs pečeti na listině krále Vladislava II.

1514, 30. listopadu, Budín, orig., pergamenová listina, 28 x 30 cm.
SÚA Praha, AČK, inv. č. 1902

Oficiální barvy českého krále bílá a červená se odvozovaly od znaku s dvouocasým lvem. Zatímco ve 13. století barva textilních závěsů panovnických pečeti na pergamenových listinách závisela na okamžité dostupnosti nebo na oblíbenosti u krále, v době Karla IV. se začaly prosazovat oficiální barevné kombinace. Římští králové i císaři užívali černo-žluté, čeští králové bílo-červené a uherští (v 17. století) červeno-zelené šňůry. K listině z roku 1514 je přivěšena mincovní pečeť Vladislava II.; na jejím reversu plní roli štítůnošů dva lvi.

8) Kresba pečeti České koruny z roku 1432

9) Bílo-červený závěs pečeti na listině krále Vladislava II.

10)

Větší pečeť Ladislava Pohrobka z české kanceláře.

1455, 13. ledna, Vratislav, pečeť, orig., vosk, opis latinsky, průměr: 6 cm.

SÚA Praha, ČG-L, inv. č. 287

Uprostřed pečetního pole se nachází polcený uhersko-český štít, opis na čtyřech místech přerušují menší štítky. V horním štítku je rakouské břevno, v heraldicky pravém šachované moravské orlice, v levém slezská orlice s pružinou na hrudi a v dolním lucemburský jednoocasý lev; moravská orlice má z důvodu heraldické kurtoazie vlevo obrácenou hlavu, aby hleděla do středu pečeti. Ladislav Pohrobek patřil k dynastii Habsburků, která od 13. století držela Rakousko, reprezentované štítkem s břevnem.

10) Větší pečeť Ladislava Pohrobka z české kanceláře

11)

Větší pečeť krále Jiřího z Poděbrad.

1461, 7. března, Teplice, pečeť, orig., vosk, opis latinsky, průměr: 6 cm.

SÚA Praha, ČG-L, inv. č. 320

Ve středu pečeti je korunovaný štít s českým lvem, okrajové štítky přerušují opis. Horní obsahuje moravskou orlici, pravý slezskou orlici, levý lucemburského lva a dolní lužického volka. Za vlády Jagellonců byla před rokem 1523 na větší pečeti z české kanceláře pozice lucemburského znaku vpravo a slezského vlevo, tedy opačně než za Jiřího z Poděbrad.

11) Větší pečeť krále Jiřího z Poděbrad

mimo chronologický přehled

12)

Imaginární portrét Boleslava II.

Obraz od J. P. Molitora, olej na plátně.

Arciopatství benediktinů v Břevnově.

Malíř Jan Petr Molitor (1702-1756) doplnil fiktivní portrét knížete Boleslava II., který vládl v letech 972 - 999, kartuší s jeho imaginárním znakem. Podle fantastické heraldické pověsti, přesně datované kronikářem Hájkem, prý otec tohoto knížete Boleslav I. dostal jako trest za vraždu sv. Václava od císaře potupný znak s kotlem, odčiněný až vnukem Boleslava II. knížetem Břetislavem I. Celé vyprávění částečně připomíná známější pověst o Štilfrídovi.

13)

Imaginární znak Boleslava II.

Detail z obrazu J. P. Molitora, olej na plátně.

Arciopatství benediktinů v Břevnově.

Kartuš obsahuje v červeném poli kotel tzv. přirozené barvy, který se maloval i jako zlatý. Je zajímavé, že malíř v této kartuši původně vyobrazil českého lva a až dodatečně ji po upozornění přemaloval; heraldická pověst o znaku s kotlem rozhodně nebyla všeobecně známá.

14)

Píseň sv. Vojtěcha.

Tisk: F. Šir, Praha, s. a. [ca. 1850?].

NM-ČMH, hudebněhistorické oddělení,

sign. VII E 157 – 2 exempláře

Se jménem sv. Vojtěcha je píseň *Hospodine pomiluj ny* spojována nejpozději od 12. století. Ve 14. století byl její nápěv mírně pozměněn; v následujících staletích se tradovala zpravidla s různými variantami tohoto novějšího nápěvu. V éře knihtisku se šířila nejen v kancionálech, ale i na samostatných letáčích, a to v nejrůznějších úpravách pro více hlasů nebo pro zpěv a varhanní doprovod.

15)

Kopí na minci Spytihněva II.

František Cach, *Nejstarší české mince, II*, Praha 1972

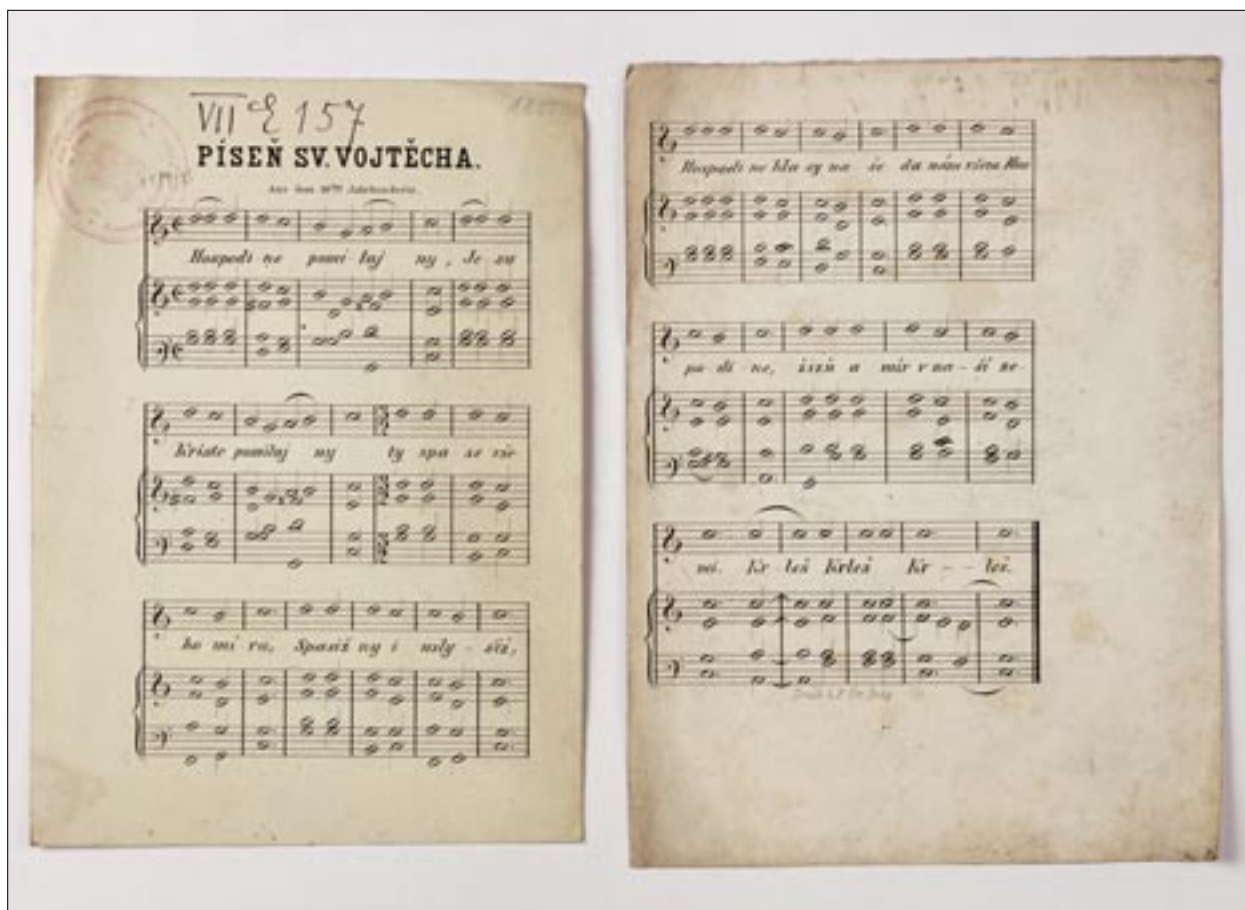
Na aversu této ražby třímá kníže Spytihněv II. (vládl 1055-1061) v pravé ruce výrazné kopí jako atribut panovnické moci. V souvislosti s bitvou u Chlumce v roce 1126 soudobý kronikář zaznamenal zavěšení praporce

12) *Imaginární portrét Boleslava II.*

13) *Imaginární znak Boleslava II.*

14) Píseň sv. Vojtěcha

sv. Vojtěcha na posvátné, tzv. svatováclavské kopí; z jeho vyprávění lze usuzovat, že význam praporců na panovnickém kopí byl až druhotný. V bitvě na Moravském poli roku 1278 svatováclavské kopí pravděpodobně ukořistili Rakušané.

16)

Orlice na pečeti pozdějšího krále Václava I.

1224, 24. července, Praha, pečeť, orig., vosk, opis latinsky, průměr: 8 cm.

SÚA Praha, ŘBB, inv. č. 10.

Majetek Arciopatství beneditkinů v Břevnově.

V roce 1224 měl pozdější král Václav I. pouze titul knížete plzeňského a budyšínského, ale jeho vládnoucí otec neponechával žádné pochybnosti o svém úmyslu prosadit tohoto syna za budoucího českého panovníka. Václavův štít s orlicí je zobrazen realisticky.

15) Kopí na minci Spytihněva II.

17)

Jednoocasý lev na pečeti

Soběslava Děpoltice.

1213, Praha, pečeť, orig., vosk, opis latinsky,
průměr: 6,6 cm.

SÚA Praha, AZK, inv. č. 2039

Soběslav byl mladším bratrem hlavního představitele děpoltické větve rodu Přemyslovců Děpolda III. Na svém typáři použil čistě heraldický motiv, spojení lva a orlice v polceném poli, a to bez štítu. I když je pečeť poškozená, hlavy obou zvířat chybí, dokazuje absenci plamének u orlice a jediný ocas u lva.

16) Orlice na pečeti pozdějšího krále Václava I.

18)

Dvouocasý lev na pečeti

mladšího krále Přemysla Otakara II.

1255, 28. prosince, Praha, avers pečeti, orig., vosk,
opis latinsky, průměr: 8,7 cm.

SÚA Praha, ŘKř, inv. č. 53

Majetek Řádu Křížovníků s červenou hvězdou.

Tuto pečeť užíval Přemysl Otakar II. v době, kdy po svém otci přebíral vládu v Čechách. Je to nejstarší královská pečeť s dvouocasým lvem a její srovnání s posledním typem pečeti téhož panovníka naznačuje rozsah změn, které během kralování Přemysla Otakara II. proběhly.

17) Jednoocasý lev na pečeti Soběslava Děpoltice

18) Dvouocasý lev
na pečeti mladšího krále Přemysla Otakara II.

19) Jezdecká pečeť
knížete Mikuláše Opaavského

20) Štít s plamennou orlicí

19)

Jezdecká pečeť knížete Mikuláše Opavského.

1289, 10. ledna, Praha, pečeť, orig., vosk, opis
latinsky, průměr: 7,1 cm.
SÚA Praha, AČK, inv. č. 29

Zakladatelem poslední větve rodu Přemyslovců byl kníže Mikuláš Opavský, nemanželský syn krále Přemysla Otakara II. Nemohl zdědit otcovo království, ani znak, proto dostal alespoň odvozený stříbrno-červeně polcený erb; na jezdecké pečetě drží i bílo-červený praporec. Mikulášovi potomci vymřeli v roce 1521, jejich erb připadl Opavsku a později se objevil ve velkém znaku Československé republiky.

20)

Štít s plamennou orlicí.

1313, maketa Pasionálu abatyše Kunhuty.
NK ČR

Černá orlice se zlatou zbrojí i pružinami na křídlech a s červenými plaménky ve stříbrném poli měla podle kronikářů vyjadřovat, že české vojsko při svých taženích vypaluje cizí území. Ve 13. století se mohla stát zemským znakem Čech a v následujícím za Karla IV. snad i symbolem celé České koruny, ale nakonec zůstala jen atributem sv. Václava. Na přelomu 13. a 14. století byla považována za dynastický erb vládnoucích Přemyslovců.

21) Zpěvy duchovní k varhanám - Svatý Václave

21)

Zpěvy duchovní k varhanám - Svatý Václave.

Tisk: Jan Spurný, Praha, 1832.
NM-ČMH, hudebněhistorické oddělení,
sign. XXVII E 38

Nejstarší dochované zápisy textu písně pocházejí ze 70. - 80. let 14. století, nejstarší zápis nápěvu z roku 1473, píseň však pravděpodobně nevznikla později než koncem 13. století.

V původní verzi měla jednu nebo tři strofy, zřejmě ještě v předhusitské době však jejich počet stoupl na devět; další strofy, jejichž text se obrací i k dalším českým patronům, se vytvářely ještě v 17. století.

Úpravy pozdějších staletí odrážejí dobové hudební myšlení jak v pozměňování melodie, tak ve stylizaci varhanního doprovodu.

Český stát v personální unii s Uhrami (1490-1752)

V roce 1490 byl český král Vladislav II. Jagellonský (vládl 1471-1516) zvolen také králem uherským. Personální unie svatováclavské a svatoštěpánské koruny sice nevznikla poprvé, tentokrát se však udržela po celá staletí. Obě monarchie si uchovaly vlastní panovnickou kancelář, vydávající písemnosti jménem téhož panovníka, ale pod pečeti se svébytnou heraldickou kompozicí, charakteristickou pro každý stát.

Krátce po Vladislavově odjezdu do Uher došlo ke změně uprostřed pečeti z české kanceláře. Nově vytvořený větší znak na nich nahradil dosavadní štít s dvouocasým lvem, který samozřejmě ani nyní jako malý znak nepřestal reprezentovat českého krále při většině příležitostí, např. na mincích. Čtvrcený panovníkův větší znak střídá uherské pruhy s českým lvem a ve středním štítku obsahuje erb vládnoucí dynastie, jímž za Jagellonců byla polská orlice.

Doba Jagellonců u nás netrvala dlouho, ale ohledně státní symboliky přinesla ještě jeden tradiční rys. Od roku 1523 se ustálilo šest zemských znaků v okrajových štítcích na větší pečetě, zastoupení získala Morava, Slezsko, Lucembursko, Dolní Lužice, Budyšínsko a Zhořelecko. Jejich výběr vycházel ze vzpomínky na slavnou epochu císaře Karla IV. Tehdy vznikly znakové galerie na Staroměstské mostecké věži v Praze a na hradě Točnicku, obsahující vedle císařské orlice a dvouocasého lva osm znaků zemí České koruny, včetně hrabství Sulzbach a svídnického vévodství. Karel IV. jako hlava lucemburské dynastie demonstroval znaky zemí patřících jejím členům, vynechal naopak ty, které ovládali Přemyslovci (Opavsko) i Piastovci (hornoslezská vévodství). Sulzbaško ztratil sám Karel IV. a Svídnicko, zastoupené ještě na mincovní pečetě Ladislava Pohrobka z roku 1456, odpadlo za Vladislava II. Jagellonského, protože původně vratislavská černá orlice se stříbrnou pružinou na hrudi ve zlatém poli se prosadila v roli společného znaku celého Slezska, zcentralizovaného Matyášem Korvínem. Šest zbýlých zemských znaků krátkodobě přečkalo i zrušení české kanceláře v roce 1749, mezi nimi lucemburský, v jehož případě šlo o pouhou historickou reminiscenci bez jakéhokoli reálného vlivu; od roku 1526 totiž Habsburkové žádný vztah Lucemburska k České koruně nepřipouštěli.

Jelikož se Vladislav Jagellonský držoval téměř trvale v Uhrách a navíc propukaly spory ohledně panovnických pečetidel, vznikla v roce 1508 neosobní větší pečeť České koruny. Uprostřed nahradila králův znak postavou "věčného vládce" sv. Václava s tradiční plamennou orlicí a navíc se štítem s českým lvem. Okraje vyplňovalo, stejně jako u větší panovnické pečeti, šest štítků

se znaky Moravy, Slezska, Lucemburska, Dolní Lužice, Budyšínska a Zhořelecka. Typář (pečetidlo) větší svatováclavské pečeti se později ztratil, ale neupadl v zapomnutí; v roce 1619 byl obnoven, přičemž nedošlo k žádné změně rozměrů, obrazu v pečetním poli ani opisu. Pozoruhodné je, že za vlády krále Bedřicha Falckého (1619-1620) se u ní vyskytuje modro-bílo-červený závěs, který vznikl připojením rodové modré barvy dynastie Wittelsbachů k tradičním bílé a červené.

Brzy po větší pečetě České koruny si stavové pořídili i menší svatováclavskou pečeť, lišící se především absencí okrajových štítků. Důsledně tím napodobili situaci v královské kanceláři s její dvojicí typářů.

Nástup Habsburků v roce 1526 přinesl změnu rodového erbu ve středním štítku čtvrceného znaku a získání titulu římského krále panovníkem vedlo později k umístění tohoto znaku na hrud' jednohlavé orlice, po dosažení císařské hodnosti pak dvouhlavého orla se svatozářemi a bez vlastního štítu.

Větší pečeť se od sekretů lišila, kromě šestice andělíčky držených zemských znaků na orlích křídlech, také věnováním většího prostoru rodovému erbu. Rakousko-burgundský polcený štítek, jenž nahradil jagellonskou orlici na sekretech, zaměnila složitější kompozice se srdečním a středním štítkem o celkem jedenácti polích. Zahrnovaly erby rakouských, španělských a burgundských zemí, aby byl zdůrazněn evropský rozměr habsburské moci. Tento oživitý heraldický symbol včetně doprovodných okrajových štítků se objevuje na dobových rytinách i v tištěných knihách. Jako všeobecně srozumitelné znamení českého krále a říšského arcibiskupa se od pečeti odpoutal a užíval samostatně. Proto lze mluvit o velkém znaku se složitějším dynastickým erbem uprostřed a o středním znaku s rakousko-burgundským štítkem, v němž se někdy místo burgundských pruhů vyskytovala kastilská věž.

Do českého prostředí pronikala i dynastií upřednostňovaná rakouská varianta středního (s uherskými pruhy v 1. a dvouocasým lvem ve 2. poli, zatímco 3. obsahovalo rakousko-burgundský a 4. kastilsko-leonský znak) a zejména malého erbu (na hrudi orla pouze rakousko-burgundský znak).

Svébytně řešená heraldická symbolika krále Bedřicha Falckého zůstala jen epizodou. V malém znaku se místo dosud dominujícího českého lva objevil polcený štít, kde lva zůstala vyhrazena jen pravá polovina a levou obsadil falcký erb. Čtvrcený větší znak v souladu se zásadami stavovské konfederace umístil do polceného 3. a 4. pole zemské znaky Moravy, Slezska, Horní Lužice (byl totožný s budyšínským) a Dolní Lužice;

1. a 2. odpovídalo znaku malému. Poprvé se tak moravská a slezská orlice dostaly v královském erbů na stejný štít s dvouocasým lvem, byť velikost jejich polí byla poloviční.

Po vítězství Habsburků v bitvě na Bílé hoře 8. listopadu 1620 v Čechách malý znak v praxi často nahrazoval císařský orl, který nesl na hrudi v srdečním štítku dvouocasého lva, ve Slezsku se stále více prosazovala místní orlice a na Moravě zesílilo pronikání rakouských variant znaků.

Za třicetileté války vznikly se stálou armádou i vojenské prapory na dlouhých žerdích, tak jako existují dodnes. Pro pěší pluky habsburské armády se postupně staly typickými prapory s trojstranným plaménkovým lemem. Až do roku 1743 jejich konkrétní podobu neurčovaly žádné předpisy ani nařízení, u jednotek naverbovaných nebo placených v Čechách se uplatnily i červené vojenské prapory s dvouocasým lvem.

Nástup Karla VI. (vládl 1711-1740) po předčasné smrti císaře Josefa I. znamenal konec užívání starého znaku z posledního desetiletí 15. století v české kanceláři. Protože nový panovník nosil titul španělského krále a bylo nutné promítnout jej do složení znaků, naskytla se příležitost k zásadní změně. Již kurfiřtská pečeť Karla VI. nese v souladu s názorem, že uprostřed je místo pro nejdůležitější část celého znaku, ve středním štítku dvouocasého lva. Také české pečeti Karla VI. nahradily štít na hrudi orla, ostatní však zůstalo, u větší pečeti včetně šestice zemských znaků na orlích křídlech, beze změny. Přední štít nyní obsahuje dvouocasého lva, jednotlivá pole čtvrceného zadního štítu pak erbovní znamení kastilské, uherské, aragonsko-sicilské a nakonec rakousko-burgundské (dosavadní symbol dynastie).

Lv se přesunul do předního štítu a i napříště v něm zůstal, ovšem s výjimkou nového velkého znaku České koruny. Tento znak byl vytvořen díky pro 18. století charakteristické snaze o systematickosti, doložen je při příležitosti pražské korunovace Karla VI., ale možnosti praktického uplatnění měl velmi omezené. Bez ohledu na honosné provedení se znakovým stanem a štítonoší zahrnul, kromě neobvykle sestaveného dynastického erbu ve středním štítku, pouze heraldické symboly českých zemí. Císařského orla či uherské pruhy bychom v něm hledali marně. Za zmínku stojí, že ani jeden z trojice českých lvů zde není korunovaný.

Po nástupu Marie Terezie (vládla 1740-1780) se na pečeti české kanceláře uvolnila dvě pole čtvrceného štítu, předtím obsazená španělskými znaky. Proto do prvního pole postoupily uherské pruhy, do druhého rakousko-burgundský znak, třetí pole obsadila moravská a čtvrté slezská orlice. Počet okrajových štítků se u větší pečeti omezil na zbývající čtyři - lucemburský, dolno-lužický, budyšínský a zhořelecký. Nárok na císařského orla Marie Terezie zpočátku postrádala.

V letech 1741-1743 se s dočasným úspěchem pokoušel převzít vládu v Čechách Karel Albrecht Bavorský, který byl stejně jako dříve Bedřich Falcký příslušníkem dynastie Wittelsbachů. I on užíval z titulu českého krále jen menší pečeť. Zobrazuje dvouhlavého orla, symbol říšského vikáře, nesoucího na hrudi čtvrcený štít s dvouocasým lvem ve středním štítku a se znaky Bavorska, Falce, Rakouska a Leuchtenberska; na území Moravy ani Slezska kompetence tohoto krále dosahovat vůbec neměly. Když po získání císařského titulu zavedl nové pečeti s dvouocasým lvem v pravé polovině hlavního štítu, neovládal již ani Čechy.

* * * * *

22) Čtvrcený znak na větší pečeti Vladislava II. z české kanceláře

22)

Čtvrcený znak na větší pečeti Vladislava II. z české kanceláře.

1492, 17. dubna, Budín, pečeť, orig., vosk, opis latinsky, průměr: 6,7 cm.
SÚA Praha, ŘM, inv. č. 2393

Uprostřed této pečeti je čtvrcený větší panovníkův znak se středním štítkem nesoucím polskou orlici dynastie Jagellonců. V 1. a 4. poli má uherské pruhy, ve 2. a 3. českého lva, výjimečně se objevovalo i obrácené pořadí heraldických symbolů obou království. Okrajové štítky již nezasahují do opisu, oproti době krále Jiřího z Poděbrad se pouze vyměnilo pořadí lucemburského se slezským.

23) Větší svatováclavská pečeť

23)

Větší svatováclavská pečeť.

1620, 12. května, Praha, pečeť, orig., vosk, opis
latinsky, průměr: 9,5 cm.
SÚA Praha, AČK, inv. č. 2362

Neosobní větší pečeť České koruny z roku 1508 se inspirovala reversem mincovní pečeti Vladislava II. Původní typář byl stříbrný a ztratil se asi v roce 1547 v souvislosti s prvním protihabsburským odbojem. Druhý, dokonce zlatý typář existoval v letech 1619-1620.

24)

Menší svatováclavská pečeť.

1608, 26. června, Praha, pečeť, orig., vosk, opis
latinsky, průměr: 5,5 cm.
SÚA Praha, AČK, inv. č. 2285

Stříbrný typář této pečeti zastupoval v období 1547-1619 chybějící větší pečetidlo se sv. Václavem; také on se ztratil v roce 1620. Opis „SIGILLVM. MINVS. REGNI. BOEMIE“ je umístěn na zvlněné pásce.

24) Menší svatováclavská pečeť

25) Větší pečeť krále Ludvíka z české kanceláře

25)

Větší pečeť krále Ludvíka z české kanceláře.

1523, 4. února, Praha, pečeť, orig., vosk, opis latinsky, průměr: 7,4 cm.

SÚA Praha, ČG-L, inv. č. 832

Od roku 1523 se na větších panovnických pečetích z české kanceláře zvýšil počet okrajových štítků, k dosavadním čtyřem přibýly další dva. Heraldicky vpravo dole je budyšínská zeď, naproti ní dělený štítek zhořeleckého vévodství s dvouocasým lvem v horní polovině. Stejných šest okrajových štítků bylo již dříve na reversu mincovní pečeti Vladislava II. a na větším svatováclavském typáři.

26)

Čtvrcený znak na větší královské pečeti Ferdinanda IV.

1652, 26. května, Vídeň, pečeť, orig., vosk, opis latinsky, průměr: 9 cm.

SÚA Praha, ČG - L, inv. č. 4227

Po nástupu Habsburků na český trůn v roce 1526 vystřídal Jagellonskou orlici uprostřed čtvrceného znaku polcený rakousko-burgundský štítek. Celý znak je dobře patrný na větší pečeti následníků trůnu, uherských králů Ferdinanda IV. a Leopolda I. ze 17. století. Kartuš s ním doplňuje královská koruna a kolana (řetěz) Řádu zlatého rouna, užívaného již od roku 1526.

26) Čtvrcený znak na větší královské pečeti Ferdinanda IV.

27)

Znak českého kurfiřta.

Tisk, papír, německy, 20,5 x 32,4 cm.

Siebmacher's Wappenbuch, Nürnberg 1705.

SÚA Praha, Knihovna B, Staré tisky, sign. IV A 47

Od roku 1526 byla uprostřed větších pečetí české kanceláře ve čtvrceném štítu obsažena složitější varianta dynastického symbolu. Je reprodukována ve starém vydání Siebmacherova erbovníku, zahrnuje tyrolskou orlici s habsburským lvem, dále znaky Rakouska, Burgundska, Kastilie, Leonu, Aragonie, Brabantska, Švábska, Flander a dole ve špiči Granady; místo Brabantska původně zaujímal Sicílie a pozici Švábska zpravidla obsazoval tzv. nový znak Burgundska.

28)

Znak krále Bedřicha Falckého.

1620, Praha, tisk, papír, velikost znaku: 5,7 x 6 cm.

SÚA Praha, SNA, inv. č. 32

Znak pod královskou korunou je čtvrcený, ve 2. poli se nachází falcký lev, bavorské routy a říšské jablko, které symbolizuje kurfiřtský titul nositele hodnosti říšského arcistolníka. V pravé polovině 4. pole prázdnou plochu v hornolužickém znamení vyplnilo tzv. damaskování. Na pečeti Bedřich Falcký tento znak navíc obtočil anglickým podvazkovým řádem.

28) Znak krále Bedřicha Falckého

27) Znak českého kurfiřta

32) Velký český znak v neoficiálním tisku, vydaném při příležitosti pražské korunovace Karla VI.

29) Bílo-červeno-modrý závěs pečeti z doby Bedřicha Falckého

31) Znak na menší české pečeti Karla VI.

29)

Bílo-červeno-modrý závěs pečeti z doby Bedřicha Falckého.

1620, 12. května, Praha, orig., pergamenové listina, 31 x 35 cm.

SÚA Praha, AČK, inv. č. 2362

Mezi historické kuriozity patří fakt, že za vlády krále Bedřicha Falckého se při slavnostních příležitostech užívaly barvy, které jsou náhodně totožné s oficiálními barvami, zavedenými v Československé republice roku 1920. Tenká zlatá šňůra pouze zpevňuje závěs pečeti.

30)

Vojenský prapor z doby Ferdinanda III. s českým lvem.
Kresba Zdirad J. K. Čech

Podobu tohoto vojenského pěchotního praporu habsburské armády známe jen díky tomu, že byl během třicetileté války ukořistěn Švédy. Lev drží vavřínový věnec s korunovaným monogramem vládnoucího císaře Ferdinanda III.

31)

Znak na menší české pečeti Karla VI.

1738, 27. ledna, Vídeň, vosková pečeť pod papírovým krytem, orig., opis latinsky, průměr: 6,1 cm.

SÚA Praha, PT, inv. č. 1140

Okrajové štítky na rozdíl od tehdejší velké pečeti císaře Karla VI. z české kanceláře chybí, ale podoba štítu na hrudi orla je totožná: uprostřed dvouocasý lev, v 1. poli kastilská věž, ve 2. uherské pruhy, ve 3. heraldická znamení Aragonie a Sicílie, ve 4. Rakouska a Burgundska. Menší panovnické pečeti se v 17. a 18. století zpravidla přitiskovaly pod papírovým krytem, aby se zabránilo jejich oddrolení.

32)

Velký český znak v neoficiálním tisku, vydaném při příležitosti pražské korunovace Karla VI.

Tisk, papír, německy, 9,5 x 16,5 cm.

Das Königliche Böhmische Crönungsceremoniel, Frankfurt-Leipzig 1723.

SÚA Praha, DZ-ÚDZ, inv. č. 354

Netypicky sestavený velký znak, reflektující pouze české tituly císaře Karla VI., je pozoruhodný také díky dvouocasým lvům v roli štítonošů. Dynastický štítek uprostřed má v levé polovině místo obvyklého Burgundska znak Kastilie. Ta reprezentuje Španělsko, za jehož legitimního krále se Karel VI. celý život považoval.

č. 30) Vojenský prapor z doby Ferdinanda III. s českým lvem

33)

Český znak Marie Terezie na pečetidle.

1749, orig., mosaz, opis latinsky, průměr: 4,7 cm.

SÚA Praha, Typáře, inv. č. 45

V roce 1749 si pražský archiv královské reprezentace a komory pořídil vlastní pečetidlo s českou formou znaku královny Marie Terezie. Uprostřed je dvouocasý lev, v 1. poli uherský a ve 2. rakousko-burgundský znak, ve 3. moravská a ve 4. slezská orlice.

34)

Větší pečeť Marie Terezie z české kanceláře.

1747, 4. července, Vídeň, pečeť, orig., vosk, opis latinsky, průměr: 11 cm.

SÚA Praha, ČG-L, inv. č. 4763

Poslední velká pečeť české kanceláře sloužila po jejím zrušení k 1. květnu 1749 ještě tři roky Haugvicovu direktoriu. V okrajových štítcích jsou znaky Lucemburska, Dolní Lužice, Budyšínska a Zhořelecka, první a poslední z nich v roce 1752 z české státní symboliky zmizely. Za pozornost stojí také realistické provedení svatováclavské koruny.

33) Český znak Marie Terezie na pečetidle.
Obráceno zrcadlově.

35)

Znak na české pečetí krále Karla Albrechta.

1741, 15. prosince, Praha, pečeť, orig., vosk, opis
latinsky, průměr: 6,3 cm.

SÚA Praha, ŘP, inv. č. 489

Majetek řádu premonstrátů, Strahov

Na své české pečetí použil Karel Albrecht Bavorský, soupeř Marie Terezie, čtvrcený znak s dvouocasým lvem uprostřed. Stříbrno-modře routované 1. pole představovalo Bavorsko, černé 2. pole se zlatým lvem Falc a zlaté říšské jablko mezi nimi hodnost arcistolníka (spolu s kurfiřtským titulem císař tuto hodnost v roce 1623 přenesl na katolickou bavorskou větev rodu Wittelsbachů). Ve 3. červeném poli bylo stříbrné rakouské břevno a ve 4. stříbrném modré břevno lantkrabství leuchtenberského. Štít na hrudi římského orla doprovázela královská koruna, Zlaté rouno a bavorský Řád svatého Jiří.

mimo chronologický přehled

36)

Kurfiřtská pečeť Karla VI. z roku 1711.

O. Posse, Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige von 751 bis 1806, IV, Dresden 1913.

Kurfiřtská pečeť krále Karla VI. upřednostňovala ve středním štítku dvouocasého lva, ale s českým prostředím jinak neměla nic společného. Znak v pečetním poli dále zahrnuje heraldické symboly Kastilie, Leonu, Uher, Dalmácie, Chorvatska, Slavonie (ve formě, která později sloužila jako znamení Bosny), Rakouska a Burgundska, zdobí jej královská koruna a Řád zlatého rouna. Užíval se při přípravách volby Karla VI. římským králem, během nichž panovník vystupoval v roli českého kurfiřta. Průměr pečeti je 10,3 cm.

34) Větší pečeť Marie Terezie z české kanceláře

35) Znak na české pečetí krále Karla Albrechta

36) Kurfiřtská pečeť Karla VI. z roku 1711

XIII.

Česká republika od roku 1990

Když k 1. lednu 1969 vstoupil v platnost ústavní zákon o československé federaci, vznikla jako její součást česká republika a odborníci dostali za úkol připravit pro ni oficiální symboliku. V červnu téhož roku dospěli k závěru, že nejvhodnější bude převzít tradiční bílo-červené vlajky a znaku s dvouocasým korunovaným lvem, ale nastupující normalizace celou záležitost ponechala bez praktického završení. Na konci komunistické vlády se uvažovalo o zavedení bílo-červené vlajky coby protikladu ke slovenské trikoloře a v lednu 1990 prezidentský návrh zahrnoval i dvouocasého lva jako znak České republiky, obojí vlastně vycházelo z 30 let starých stanovisek.

Při širším projednávání celé problematiky se však ukázalo, že samotného dvouocasého lva v tehdejší atmosféře prosadit nelze. Původní návrh jednotného znaku české části federace z února 1990 obsahoval dvě varianty, obě těžko přijatelné z hlediska potřeb miniaturizace. První varianta se od malého znaku ČSR z let 1920-1960 lišila jen štítkem na hrudi lva, místo slovenského kříže v něm byla polcená moravsko-slezská orlice. Druhou tehdejší variantu Česká národní rada později akceptovala v roli velkého znaku.

Vybranou symboliku zakotvil ústavní zákon 13. března 1990, tedy v době, kdy se ještě nepředpokládalo, že Česká republika bude něčím více než součástí federace se Slovenskem. Projevilo se to nejvýrazněji na tehdejší české vlajce. I když navazovala na tradici živou ještě v polovině 20. století, byla pro svoji obtížnou odlišitelnost od všeobecně známé polské vlajky především v zahraničí prakticky nefunkční a ani mezi obyvateli České republiky žádnou oblibu nezískala.

Státní znaky vznikly dva, velký a malý, kvůli jednotnému vzhledu s federálním ve výtvorné stylizaci Josky Skalníka. Malým znakem zůstal tradiční dvouocasý lev, ale zákon o užívání české státní symboliky, který byl přijat také 13. března 1990, jeho praktické uplatnění silně omezil a určil jej především pro úřední razítka. Přesnou analogii v minulosti postrádá čtvrcený velký znak, v 1. i 4. poli má dvouocasého lva, ve 2. moravskou orlici a ve 3. slezskou orlici, která již od dobytí většiny území historického Slezska pruským králem v 18. století symbolizuje zbylou část, tzv. české Slezsko.

Za hymnu zákon prohlásil první sloku písně „Kde domov můj“. Přechovávání typáře státní pečeti se čtvrceným znakem a lipovými listky připadlo předsedovi parlamentu. Po zániku federace mohl pečetidlo převzít prezident, ale bílo-červená vlajka se musela z praktických důvodů změnit. Díky odborníkům a tehdejším poslancům národní rady vláda neprosadila úpravu veřejností vyžadované vlajky z roku 1920. Neprošlo ani zkrácení žerďového klínu, aby sahal pouze do třetiny celkové délky, ani pozměnění jeho barvy na azurovou, tedy světle modrou, a protože Českou republiku ústavní zákony zaniklého Československa, pokud nebyly převzaty do jejího právního řádu, nezavazují, je česká vlajka od 1. ledna 1993 zcela identická s dosavadní vlajkou československou.

Téhož dne nabyl účinnosti zákon o státní symbolice suverénní České republiky, přijatý 17. prosince 1992. Oba znaky získaly výtvarnou stylizaci Jiřího Loudy (*1920), ale jinak se s výjimkou odlišné barvy lvích zubů nezměnily. Po 22 let dlouhé přestávce zákonná norma opět definovala státní barvy totožné jako v roce 1920; v praxi se ovšem užívaly již od pádu komunismu a mezi lidmi vlastně nepřetržitě. Prezidentská vlajka s výraznými lipovými ratolestmi vrátila heslu „PRAVDA VÍTĚZÍ“ tradiční českojazyčnou podobu.

Novým poměrům se přizpůsobil emblém Hradní stráže, v němž moravská orlice postoupila do uvolněného druhého štítu a třetí připadl slezské orlici, takže celek napodobil vzhled svého předchůdce z 18. století. Od roku 1998 propůjčuje prezident nové vojenské prapory.

O dnešních státních symbolech České republiky lze konstatovat, že pozoruhodným způsobem odrážejí stáleté dějiny i problémy z doby svého vzniku. Malý znak připomíná středověký český stát, hymna národní obrození a vlajka Československo. Velký znak, nepřímou inspirovaný britským, navrhoval Jiří Louda již v prosinci 1968. Nepochybně by teoreticky připadala v úvahu jiná řešení, ale jak napsal o tehdejší československé symbolice v roce 1921 Václav Vojtíšek, „měnění znaků nebylo by ke cti jejich ani k důstojnosti státu“; navíc málokteré republiky ztvárnil oficiální symboly autor, jenž se v nejkritičtější dějinné situaci přihlásil do elitní jednotky exilové armády.

* * * * *

153)

Malý znak z roku 1990.

Ústavní zákon č. 67/1990 Sb.

Tradiční štít s dvouocasým lvem na začátku roku 1990 zachránila především skutečnost, že byl potřebný do federálního znaku. V důsledku tehdejšího zákona o užívání státní symboliky se s ním lze setkat zejména na razítkách, úředních tiskopisech a mincích, zatímco oficiální barevné provedení bývá vzácností.

153) Malý znak z roku 1990

154) Velký znak z roku 1990

154)

Velký znak z roku 1990.

Ústavní zákon č. 67/1990 Sb.

Velký znak České republiky se od federálního odlišoval tím, že místo slovenského kříže obsahoval ve 2. poli moravskou a ve 3. slezskou orlici. Šedavá barva vyobrazení ve sbírce zákonů imitovala stříbro, což ale není nezbytné, heraldika připouští znázorňovat stříbrné plochy bílou barvou.

155)

Typář státní pečeti.

Orig., bronz, průměr: 4 cm.

KPR-protokol

Pro hlavní typář pečeti České republiky jako součásti federativního Československa zákon předepisoval průměr 4,5 cm. Od roku 1993 se používají typáře o průměru 6,6 a 4,6 cm. Velký státní znak v pečetním poli je po stranách podložen lipovými ratolestmi.

156)

Malý znak od roku 1993.

Zákon č. 3/1993 Sb.

V roce 1993 se u malého znaku kromě výtvarné stylizace změnila také barva lvích zubů, zlatou vystřídal stříbrná. To znamená, že dnešní malý státní znak České republiky je totožný s československým státním znakem z let 1919-1920.

157)

Emblém Hradní stráže.

Odznak, velikost: 2,7 x 3,4 cm.

Po zániku Československa se emblém Hradní stráže přizpůsobil novým poměrům. V 1. štítu zůstal dvouocasý lev, ve 2. je moravská a ve 3. slezská orlice. Emblém se užívá u ozbrojených složek, které spadají pod prezidentskou kancelář, v nesmaltovaném stříbrném provedení jde o odznak Hradní policie. Vyhláška ministerstva obrany z 5. listopadu 1999 definovala „znak Hradní stráže“ neheraldicky, popis hovoří o zlatých lipových listech a o bílé a žluté barvě štítů i zvířat.

157) Emblém Hradní stráže

158)

Velký znak od roku 1993.

Zákon č. 3/1993 Sb.

Současný velký znak České republiky tvoří čtvrcený štít, 1. a 4. pole odpovídá malému znaku. Ve 2. modrém je stříbrno-červeně šachovaná orlice se zlatou korunou a zbrojí, ve 3. zlatém černá orlice se stříbrnou, jetelovými trojlístkami zakončenou pružinou s křížkem uprostřed, která má zlatou korunu a červenou zbroj.

159)

Prezidentská vlajka.

Zákon č. 3/1993 Sb.

Nejvíce českých symbolů najednou zahrnuje vlajka prezidenta republiky. Velký znak a v rámci plaménkového lemu obsažené státní barvy doplňují také lipo-
vé ratolesti i heslo „PRAVDA VÍTĚZÍ“.

160)

Líc vojenského praporu.

Praha, 2000, 100 x 100 cm.

Během roku 1990 byly v armádě všechny rudé „bojové zástavy“ zrušeny a staženy. V následujících letech dostával každý vojenský prapor individuální podobu, nový jednotný typ se útvarem propůjčuje od května 1999. Má bílo-červenomodrý plaménkový lem, líc připomíná velký státní znak a rub v barvě příslušných baretů obsahuje emblém útvaru.

155) Typář státní pečeti. Obráceno zrcadlově.

160) Líc vojenského praporu

156) Malý znak od roku 1993

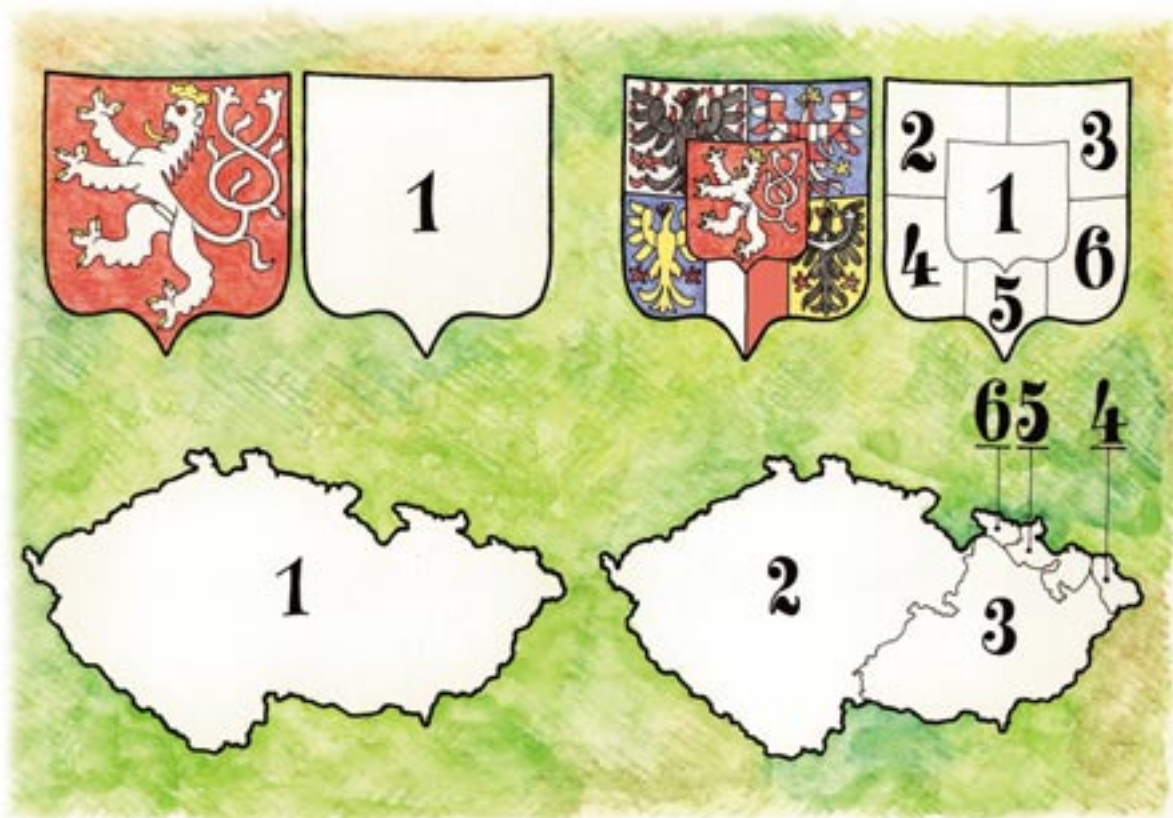
158) Velký znak od roku 1993

159) Prezidentská vlajka

162 a) Varianta teoreticky možné podoby znaku ČR

162 b) Varianta teoreticky možné podoby znaku ČR - doplněk

mimo chronologický přehled

161)

Trikolora.

Textil, šířka 2 cm.

Trikolora zachovává oficiální pořadí státních barev, bílý pruh má vždy nahoře nebo vpravo z pohledu svého nositele. Ještě po 2. světové válce se obtížně prosazovala vůči tzv. slovanské trikolore s modrým pruhem uprostřed, ale ve vyhraněných situacích z let 1968-1969 a za sametové revoluce 1989 posloužila mnoha občanům k vyjádření nesouhlasu se stávajícími poměry. Když bylo v listopadu 1989 připravováno odeslání vybraného 2. praporu tehdejšího 49. motostřeleckého pluku ČSLA do Prahy pro plnění asistenčních úkolů, začali jeho příslušníci nosit na stejnokrojích malé trikolory, nadřízení museli vyhodnotit jednotku jako nespolehlivou a od původního záměru ustoupili.

161) *Trikolora*

162)

Varianta teoreticky možné podoby znaku ČR.

Kresba Zdirad J. K. Čech

Štítonoši s heslem napodobují prvorepublikový velký znak, přední štít je totožný s dnešním malým znakem a zadní obsahuje heraldické symboly historických zemí z konce 14. stol., na jejichž teritoriu leží Česká republika. Ve 2. poli se nachází moravská orlice, ve 3. hornoslezská orlice (přísluší Těšínsku i Ratibořsku, ke kterému patřilo bezprostřední okolí Bohumína), ve 4. opavské stříbrno-červené polcení a v 5. orlice s pružinou pro javornickou část někdejšího nízkého knížectví vratislavských biskupů (vedle této orlice pro ně užívali i církevní znak s liliemi). Nejproblematictější prvek představuje v 1. poli plamenná orlice za zemi Českou, která by snad mohla pomoci překonat na Moravě odpor proti společnému dvouocasému lvu (když v roce 1804 potřebovalo rakouské císařství uplatnit tehdejší dolnorakouský štít s břevnem v jiné roli, přičklo Dolním Rakousům místo něj tzv. znak sv. Leopolda s pěti zlatými orlicemi).